

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ս. ԱԹՈՒԻՍ ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԷՆ՝

ՅԱՄԵՐԻԿԱ, Ի ՌՈՒՍԱՍԱՆ ԵՒ Ի ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Տարույս սկիզբը, Ամերիկայի Տիթրոյթ քաղաքին մէջ Տիար Մարթին Աբգարեանի նախագահութեամբ կազմուած էր յատուկ յանձնախումբ մը՝ պատրաստելու համար արժանավայել տօնակատարութիւն մը, նուիրուած Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան 70-ամեակին, բայց մանաւանդ Վսեմաշուք Տիար Ալեք Մանուկեանի նախագահութեան քսանամեակին:

Երեք օրերու ընթացքին, Յունիս 27-29, Լ. Բ. Ը. Միութեան աշխարհի բոլոր մասնաճիւղերէն Տիթրոյթ պիտի հաւաքուէին ներկայացուցիչներ եւ բարերարներ, խորհրդակցելու ազգապարծան Միութեան ապագայ գործունէութեան շուրջ եւ վերջին օրը, Յունիս 29-ին, յատուկ ճաշկերոյթով մը պատուելու Բարեւորականի ցկեանս Նախագահը:

Այս լուրը երբ հասաւ Երուսաղէմ, Ն. Ամենապատուութիւն Տ. Եղիշէ Ս. Պատրիարքը որոշեց անձամբ յարգանքի բացառիկ տուրք մը ընծայել ազգիս եւ Ս. Աթոռիս մեծ բարերարին:

Յունիս 29-ի երեկոյեան, երբ Պատրիարք Սրբազանը անակնկալ մուտք գործեց «Շայպլաս» պանդոկի գեղեցիկ սրահէն ներս, զայն գտաւ լեցուած եւ պատրաստուած Յոբելեարին արժանի ճոխութեամբ եւ շքեղութեամբ: Պատուոյ սեղանին վրայ բազմած էին Միչիկընի նահանգապետը, աշխարհադէպ Ուէյն Սթըյթ համալսարանի նախագահը, Սաութհիլտի քաղաքապետը, Միացեալ Նահանգներու մօտ Կիպրոսի դեսպանը, Լ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի նախագահ եւ Ս. Աթոռիս բարերար Տիար Եղուարդ Մարտիկեանը, Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թորգոմ Արքեպս. Մանուկեանը, Հիւսիսային Ամերիկայի նախկին Առաջնորդ Գերշ. Տ. Սիոն Արքեպս. Մանուկեանը, օրուան հանդիսավար եւ Պոսթընի Պըրքլի գոլէճի նախագահը՝ Տքթ. Կրէկըրի Ադամեան, որոնց շարքին իրենց յատուկ տեղը գրաւեցին Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը եւ իրենց ընկերացող Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպս. Աճէմեանը: Սրահը լեցուն էր աշխարհի չորս ծագերէն հոգ փութացած պատկառելի անձնատրութիւններով, որոնց մէջ նշմարելի էին Մոնաքոյէն Տէր եւ Տկն. Մուշեղ Ճիլերճեանները, Ուրուկուէյէն Տէր եւ Տկն. Միսաք Գուլումճեանները, Լոս Անճէլըսէն Տէր եւ Տկն. Արշակ Տիգրանեանները, Պոսթընէն Պրն. Սթիւ Մուկարը եւ Պրն. Խորէն Խոլիկեանը, եւ բազմաթիւ ծանօթ բարերարներ եւ ազգայիներ:

Խանդավառութեամբ, արուեստով եւ հանդիսավարի սրամիտ ու պերճախօս խօսքերով զեղուն մթնոլորտի մը մէջ, պաշտօնական առաջին ելոյթը ունեցաւ Միչիկընի կառավարիչ Տիար Ուիլիմ Միլիքըն՝ բոլոր ծափահարութիւններու տակ: Շինարարութեան մէջ մանաւանդ Հայոց բերած նպաստին մասին գնահատանքի ջերմ արտայայտութիւններ ընելէ ետք, նահանգապետը Պր. Մանուկեանին յանձնեց պատուոյ գիր մը, ուր արձանագրուած էր նահանգի կառավարութեան յարգանքն ու գնահատանքը մեծ Բարերարին նկատմամբ: Ապա քաղաքապե-

տը բարձր գնահատանքով խօսեցաւ Պրն. Մանուկեանի ճիգերով կառուցուած Տիթորոյթի հայկական տաճարին մասին եւ կարդաց քաղաքապետարանի որոշումը՝ որով Յունիս 29-ը կը հռչակուէր «Ալեք Մանուկեան օր»։ Յաջորդ խօսողը, Պրն. Ճօրն Կըլըն, Ուէյն Սթէյթ համալսարանի նախագահը, յայտարարեց թէ համալսարանի նախագահութիւնը կ'ուզէր իր գնահատանքը յայտնել պատուարժան Յօրեյեարին՝ համալսարանի ամենէն գեղեցիկ շէնքերէն մին ձօնելով Ալեք Մանուկեանի անունը։ Ուէյն Սթէյթը Ամերիկայի գլխաւոր համալսարաններէն մին է իր 60,000 ուսանողներով և շատ գեղեցիկ շէնքերով, որոնց գոհարը՝ վերապահուած օտար լեզուներու և գրականութիւններու ուսուցման, կը կոչուէր այսուհետև «Ալեք Մանուկեան շէնք»։ Համալսարանի նախագահին այս յայտարարութիւնը ողջունեցաւ բոլոր ծափահարութիւններով։

Յօրեյեար Վսեմ. Տիար Ալեք Մանուկեան, Ուէյն Սթէյթ համալսարանի նախագահ Տիար Ճօրն Կըլընի հետ։

Օրուան իբրեւ գլխաւոր խօսող հրաւիրուած էր Կիպրոսի Դեսպան Տիար Նիքօս Տիմիթրիու, որ գեղեցիկ եւ խոր վերլուծումով ներկայացուց միջազգային կացութիւնը եւ Կիպրոսի հարցերը, յայտարարելով թէ Կիպրոսի կառավարութիւնն ու ժողովուրդը միշտ համակրանքով եւ կարեկցութեամբ ընդունած են 1915-ի թրքական ջարդերէն ազատած Հայ ժողովուրդի բեկորները, եւ թէ ներկայիս եւս զօրավիգ կը կանգնին Հայութեան արդար դատին։

Այս առիթով յատուկ կոնդակ մը հասած էր նաեւ Ամենայն Հայոց Կեհափառ Կաթողիկոսէն։ Թեմին Առաջնորդ Գերշ. Տ. Թորգոմ Արքեպիսկոպոս ողջունելէ ետք Յօրեյեարը, հրաւիրեց Տիթորոյթի հոգեւոր հովիւ Հոգշ. Տ. Փառէն Կրդ. Աւետիքեանը՝ հանդիսատրապէս կարդալու Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռէն ղրկուած սրբատառ կոնդակը։ Ներկաները յոտնկայս լսեցին Կաթողիկոսական գնահատանքի արտայայտութիւնները Յօրեյեար Նախագահին ուղղուած. «Հ. Բ. Ը. Միութեան յատկապէս վերջին քսան տարիները կարելի է նկատել ոսկեայ շրջանը անոր գործունէութեան ծաւալին ու թափին, շրջանը Ձեր իմաստուն ու գործարար ղեկավարութեան... Երախտագէտ զգացումներով պարտինք գնահատել նաեւ Ձեր որդիա-

յան սերն ու պաշտամունքի հասնող գուրգուրանքը Սուրբ Էջմիածնի հանդէպ... Ձեր անձնատրուքինն ու Ձեր վաստակը պատիւ կը բերեն Ձեր տոհմին եւ համայն ազգին»:

Հանդիսութիւնները կազմակերպող յանձնախումբին կողմէ խօսք առաւ Տկն. Վարսենիկ Արզարեան, եւ յայտարարեց թէ Տէր եւ Տկն. Ալեք Մանուկեանները որոշած են եկեղեցին, ծերանոցը՝ յարողը կառուցանել ետք Տիթրոյթի մէջ, իրենց բարերարութիւններու փառապանծ ցանկին վրայ աւելցնել նոր մը՝ հայկական թանգարան մը: Այս առթիւ յանձնախումբը բարերար ամուլին նուիրեց Բեթահիոյ հին յախճապակի մը եւ ծաղկաման մը՝ իբրեւ առաջին նուէր կառուցութիւնը թանգարանին:

Ապա բեմ հրաւիրուեցաւ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս, հանդիսականներուն ներկայացնելու Երուսաղէմի բանաստեղծ Պատրիարքը, որ խանդավառ ծափահարութիւններու մէջ իր եւ Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան երախտագիտութիւնը յայտնեց օրուան մեծ յոբելեարին, վեր հանելով Վսեմաշուք Տիար Ալեք Մանուկեանի արժանիքներն ու բարերարութիւնները, որոնք իրենց հաւասարը չունեցան տակաւին անցնող յիսուն տարիներու ընթացքին:

Եւ խօսքի աւարտին, Պատրիարք Սրբազանը Յոբելեարին նուիրեց Երուսաղէմէն բերուած ձեռագործ գորգ մը, որ կը ներկայացնէր Մայր Հայաստանը Հայ պատմական քաղաքներու աւերակներուն վրայ, եւ որ գեղեցիկ զուգահիշաբանք մը կը կրէր մեծ Բարերարին ծննդեան թուականը՝ 1901:

Խօսք կ'առնէ Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, իսկ Տիար Մ. Արզարեան ցոյց կու տայ Ն. Ամենապատուութեան նուէրը:

Օրուան հանդիսավար Տքթ. Ադամեան կարդաց մաս մը բազմաթիւ նամակներէն եւ հեռագիրներէն՝ ուղղուած Պրն. Մանուկեանի, իր նախագահութեան

քսանամեայ յորելեանի հանդիսութեանց առիթով: Առաջինը, ուղղուած Միացեալ Նահանգներու Նախագահ Պրն. Ռիչըրտ Նիքսընի կողմէ, կը գնահատէր մեծ քաղաքացիին կատարած բարեսիրական գործերն ու ընկերային ծառայութիւնները: Գնահատականման նամակներ կարդացուեցան Տիթորոյի քաղաքապետ Գօլմըն Եանկէն, Միչիկընի ծերակուտական Տիար Կրիֆթէն, Սփիտքահայութեան հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ Պրն. Վարդէս Համազնսպեանէն եւ բազմաթիւ ուրիշներէ:

Վերջին խօսողը եղաւ անջուշտ Յորելեարը, որ զգացուած շեշտով իր շնորհակալութիւնը յայտնեց խօսողներուն եւ ներկաներուն, բայց մանաւանդ Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքին, որ Ս. Բաղաքէն մինչեւ Տիթորոյ եկած էր յարգանքի եւ գնահատանքի իր զգացումները արտայայտելու Բարեգործականին եւ անոր Նախագահին:

Յաջորդ օր Պատրիարք Սրբազանը պատարագեց եւ քարոզեց Տիթորոյի Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին մէջ, ուր փութացած էր հաւատացեալներու խումբերամ բազմութիւն մը, քարոզի բնաբան առնելով «Մորենին կիզէր բայց ոչ այրէր» Սուրբ Գրական բացատրութիւնը. Նորին Ամենապատուութիւնը խօսեցաւ Մովսէսի մասին՝ իբրեւ աստուածային ներշնչումով առաջնորդուած իր ժողովուրդին փրկարարը, եւ շեշտելով ազգային ու կրօնական ներշնչումներու անբաժնելի միութիւնը մեր եկեղեցիի կեանքին մէջ, ան կոչ ըրաւ Տիթորոյի Հայութեան վառ եւ անխախտ պահել մեր ժողովուրդի արիւնով եւ դարաւոր զոհողութիւններով վերապրած մեր եկեղեցին:

Նոյն երեկոյ, Ամենապատու Պատրիարք Սրբազանը հիւրասիրուեցաւ Տէր եւ Տկն. Ալեք Մանուկեաններու բնակարանը:

Յաջորդ օր, Երկուշաբթի կէսօրին, Պատրիարք Սրբազանը, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս եւ Հոգշ. Տ. Փառէն Վարդապետ այցելեցին Աթոռիս բարերար Տէր եւ Տկն. Եղուարդ Մարտիկեաններու բնակարանը, ուր եւ ճաշեցին: Տիթորոյ իր այցելութեան առիթով, Պատրիարք Սրբազանը փափաքեցաւ անձնապէս շնորհակալութիւն յայտնել Տիար Եղուարդ Մարտիկեանին, որ իր անունով թանգարան մը հիմնադրած էր Երուսաղէմի մէջ 1969-ին: Հոն էր որ առաջին անգամ ըլլալով ցուցադրուեցան Ս. Յակոբեանց զանձատան թանկարժէք իրերը, եւ քանի մը ամսուան ընթացքին հարիւր հազարէ աւելի այցելուներու հիացումին պարզեցին Հայ արուեստի բացառիկ իրագործումները: Այս առիթով Ս. Պատրիարքը Տէր եւ Տիկ. Մարտիկեաններուն նուիրեց փողոսկրեայ չինական հին գեղոր մը:

Երեկոյեան, յորելիական հանդիսութիւններու կազմակերպիչ յանձնախումբը յատուկ ճաշկերոյթով մը պատուեց Պատրիարք Սրբազանը Ս. Յովհաննէս եկեղեցիի սրահին մէջ: Երկու հարիւրի մօտ կոչնականներ Տիթորոյէն եւ արտասահմանէն ներկայ եղան ճաշկերոյթին, որուն ընթացքին բանաստեղծ Զարեհ Մելքոնեանի հանդիսավարութեամբ, ուրախութեան եւ գնահատանքի արտայայտութիւններ իրարու յաջորդեցին, յայտնելու համար յանձնախումբին, Տիթորոյի Հայութեան եւ հանդիսականներուն երախտագիտութիւնը Պատրիարք Սրբազանին ըկատմամբ:

Յաջորդ երեկոյ նման ճաշկերոյթ մը կազմակերպած էր Ս. Յովհաննէս եկեղեցիի հոգաբարձութիւնը, ի պատիւ Երուսաղէմի Ամենապատու Պատրիարքին: Շատ ջերմ եւ մտերիմ արտայայտութիւններով ներկաները խօսեցան Երուսաղէմի եւ անկէ իրենց այցելութիւններուն առիթով կրած տպաւորութիւններուն մասին: Խօսք առաւ Տիար Ալեք Մանուկեան, անգամ մը եւս կրկնելու համար իր զգացուած շնորհակալութիւնը Պատրիարք Սրբազանին՝ իրեն հանդէպ կատարուած բացառիկ այս ծեսին համար:

Յաջորդ օր Պատրիարք Սրբազանը հրաժեշտ առաւ Տիթորոյի Հայութե-

ԵՆԵ ԵՒ ՄԵԿՆԵՑԱՆ ԼՈՍ ԱՆՃԵՂՍ: ՄԻՆՇԵ ՕԳԱԿԱՅԱՆ ԻՐԵՆ ԸՆԿԵՐԱԳԱՆ ՏԻԹՐՈՅԻ ԿՈ-
ԳԵՐՈՐ ԿՈՎԻՐ, ՏԻԱՐ ԱԼԵՔ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԵՒ ՏԷՐ ԵՒ ՏԿՆ. ՄԱՐԹԻՆ ԱՐԳԱՐԵԱՆՆԵՐ:

Գալիֆորնիա այցելութիւնը ոչ մէկ պաշտօնական հանգամանք կը ներ-
կայացնէր, այլ նպատակ ունէր միայն անհատապէս այցելել եւ տեսակցիլ մի քանի
ազգայիններու հետ, որոնք Երուսաղէմի Աթոռին բարերարներ եղած են:

Գալիֆորնիայէն վերադարձին, Պատրիարք Սրբազանը եւ Գերշ. Տ. Շահէ
Արքեպիսկոպոս կանգ առին Նիւ Եորք, ուր երեք օրուան ընթացքին տեսակցու-
թիւններ ունեցան Պատրիարքութեան բարերարներուն հետ: Այս առթիւ, Աթոռիս
բարերար եւ Պատրիարք Սրբազանին մօտ բարեկամ Մեծ. Տիար Հայկ Գալուքճ-
եան ճաշկերոյթ մը տուաւ ի պատիւ Ն. Ամենապատուութեան «Աթլէթիք Գլաւ»ի
սրահին մէջ, որուն հրաւիրեց նաեւ Ամերիկայի Արեւմտեան եւ Արեւելեան թեմե-
րու Առաջնորդները եւ խումբ մը պատկառելի անձնաւորութիւններ:

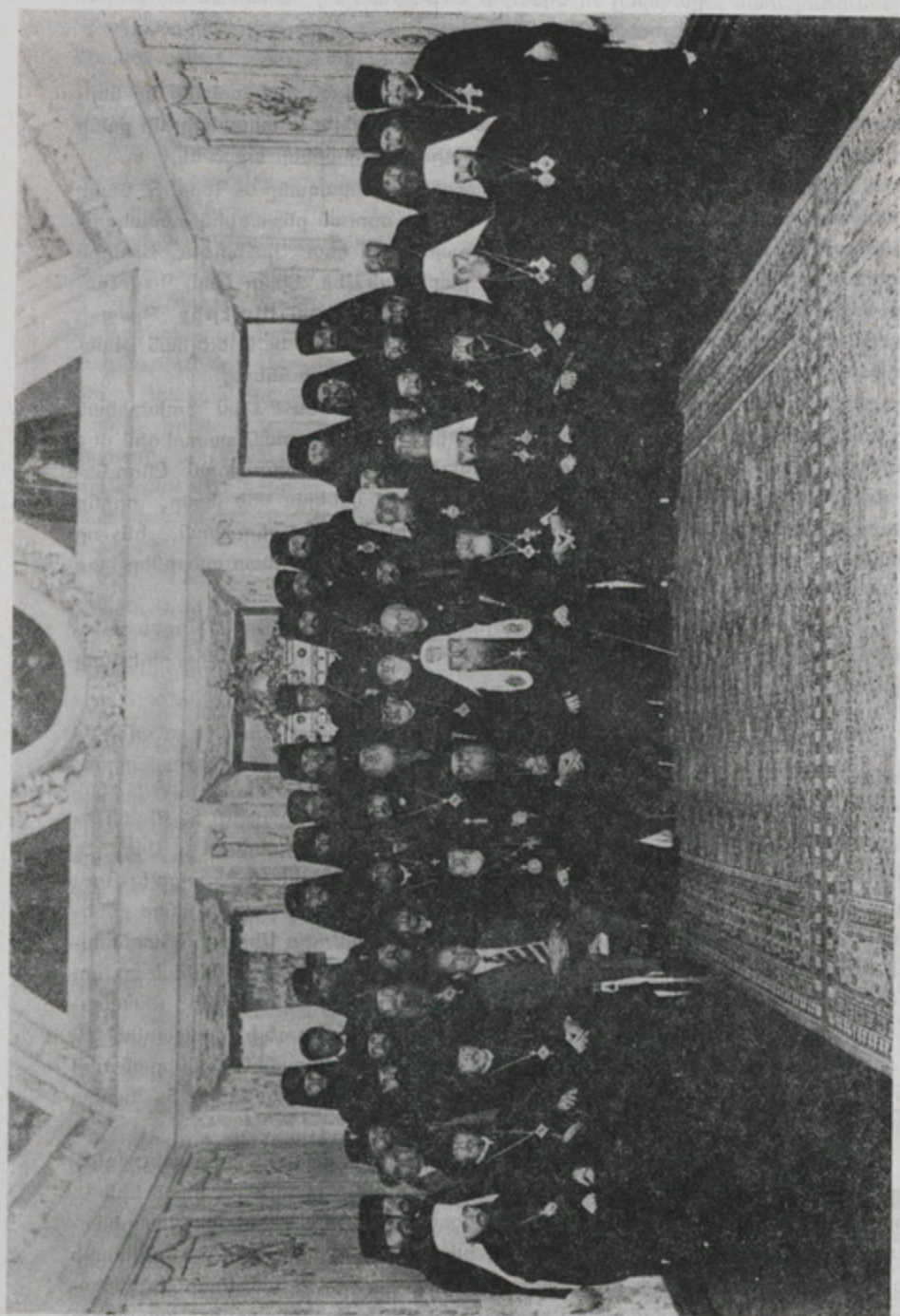
Իսկ Ուրբաթ, Յուլիս 12-ի երեկոյեան, Գերշ. Տ. Վաչէ Եպս. Յովսէփեան
-որ ճոյնպէս Նիւ Եորք կը գտնուէր-, Նիւ Ջորգիի իր եղբօր տան պարտէզին մէջ
հիւրասիրութիւն մը կազմակերպեց ի պատիւ Ն. Ամենապատուութեան: Ընդունե-
լութեան ներկայ էին Նիւ Եորքի շրջանի հոգեւորականներու մեծ մասը, որոնք
Երուսաղէմի մէջ նախկին աշակերտները եղած էին Ն. Սրբազնութեան, ինչ որ
հաճելի եւ մտերմիկ խօսակցութեան մթնոլորտ մը ստեղծեց երկար տարիներ ետք
գիրար վերագտնող եկեղեցականներու միջեւ:

Յաջորդ կէսօրին Պատրիարք Սրբազանը, Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկո-
պոսի եւ Գերշ. Տ. Վաչէ Եպիսկոպոսի հետ մեկնեցաւ Փարիզ, ուր գիշերելէ ետք
յաջորդ առաւօտ կանուխ ուղեւորուեցաւ դէպի Մոսկուա:

Անցեալ տարի, Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք Ն. Սրբութիւն Տ. Բիմեն Ե-
րուսաղէմ տուած իր այցելութենէն ետք յատուկ գրութիւն մը յղած էր Ն. Ամեն. Տ.
Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոսին, հրաւիրելու համար զայն Յուլիս 16-25 այցելել Ռուս
Եկեղեցիին, եւ Նորին Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի եւ անոր ընկե-
րացող շքախումբին հետ մասնակցիլ սրբազան հերոս Սուրբ Սերգեյ Ռատոնճժս-
կիի անուան տօնակատարութիւններուն: Պատրիարք Սրբազանը ընդունած էր այդ
հրաւերը եւ Վեհափառ Հայրապետին յայտնած իր համաձայնութիւնը՝ միասնա-
բար ուղեւորուելու Մոսկուա եւ Բիւլ, Ռուս Եկեղեցիին տրուելիք պաշտօնական
սլոցելութեան մասնակցելու նպատակով: Պատրիարք Սրբազանին կ'ընկերանային
Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս, Դիանապետ Ս. Աթոռիս, եւ Հոգշ. Տ. Պարէտ
Վրդ. Երեցեան:

Յուլիս 15-ի կէսօրէն ետք երբ Պատրիարք Սրբազանը իր հետեւորդնե-
րով հասաւ Մոսկուայի միջազգային օդակայանը, զինք ընդունելու եկած էին Ն.
Սրբութիւն Տ. Բիմեն Պատրիարքը, ընկերակցութեամբ Ռուս Եկեղեցիի Պատրիար-
քարանձի արտաքին յարաբերութիւններու բաժնի նախագահ Գերշ. Տ. Եուվենալի
Մետրոպոլիտի, Էսթոնիայի եւ Դալիսի Մետրոպոլիտ Գերշ. Տ. Ալեքսի Արքեպիս-
կոպոսի, Օսեսայի Մետրոպոլիտ Գերշ. Տ. Սերգեյ Արքեպիսկոպոսի, բազմաթիւ
բարձրաստիճան հոգեւորականներու, ինչպէս նաեւ ՍՍՀՄ Միւսիստրների սովետին
կից կրօնական պաշտամունքներու խորհուրդի նախագահի տեղակալ Տիար Պ. Վ.
Մակարձեւի: Օդակայանի սրահին մէջ բարի գալուստի փոխադարձ արտայայտու-

Ս. Սերգեյի տոմարապետական և Հայ Եկեղեցիներու
 քարտուղարական և քառասունչորս քառասունչորս, գլխավոր քառասունչորս Ս. Ս. Տեր Քիմեն
 Պատրիարքի, Զակարյայի Պատրիարքարանի դպրիկին մէջ :

թիւներէ ետք, Ն. Սրբութիւն Տ. Բիմեն Պատրիարքը Նորին Ամենապատուութիւնը ու իր շքախումբը առաջնորդէց Մոսկուայի «Ուքրաճիա» հիւրանոցը:

Յաջորդ օր Պատրիարք Սրբազանը, Ն. Սրբութեան եւ Ռուս Եկեղեցիի Մետրոպոլիտներու եւ բարձրաստիճան հոգեւորականներու խումբին հետ գնաց Մոսկուայի Տոմատետով օղակայանը՝ ընդունելու համար Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը եւ իրեն ընկերացող Արարատեան Թեմի փոխանորդ Գերշ. Տ. Կոմիտաս Արքեպս. Տէր Ստեփանեանը եւ Հարաւային Ամերիկայի Հայրապետական Պատուիրակ Գերշ. Տ. Բաբգէն Արքեպս. Ապատեանը: Երկու հայրապետները սիրալիր ողջագոյրումէ եւ ողջոյնի ջերմ խօսքերու փոխանակութենէ ետք, իրենց շքախումբերով ուղղուեցան դէպի «Ուքրաճիա» հիւրանոցը, ուր շքեղ սրահի մը մէջ պատրաստուած գեղեցիկ սեղանի մը շուրջ բարեկամական արտայայտութիւններով անգամ մը եւս ողջունեցին զիրար:

Յաջորդ օր, Յուլիսի 17-ին, Հայ Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին, ուղեւորուեցաւ դէպի Ջակորսք, Ռուս Եկեղեցիի կրօնական կեդրոնը, եւ արժանացաւ ժողովրդական հոծ բազմութեան մը խանդավառ ընդունելութեան:

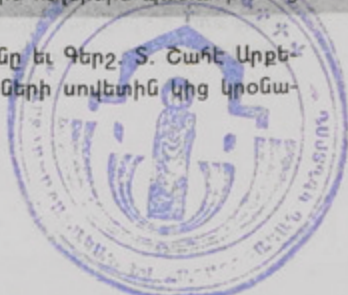
Նոյն երեկոյ, Հայաստանեայց Եկեղեցիի Վեհափառ Կաթողիկոսը եւ Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքը, Հայ արքեպիսկոպոսներու եւ եպիսկոպոսներու ընկերակցութեամբ մեծահանդէս թափօրով առաջնորդուեցան Ջակորսքի Ս. Երրորդութեան հիմնաւոր տաճարը, ուր ամփոփուած են եւ ժողովրդական բացառիկ յարգանքի կ'արժանանան Ս. Սերգէյի աճիւնները: Ռուսական արուեստի ամենեւէն գեղեցիկ եւ աշխարհածանօթ սրբանկարներով զարդարուած այդ տաճարին մէջ, ուր կը տիրեն Ռուս հին նկարչութեան մեծագոյն վարպետին՝ Ռուպլովի գործերը, եւ ռուսական կրօնական երաժշտութեան ստեղծած միաթիւք մթնոլորտով, խոովիչ փորձառութիւն մըն էր Հայ Եկեղեցականներուն ունեցածը՝ հսկումի արարողութեան ամբողջ տեսողութեան:

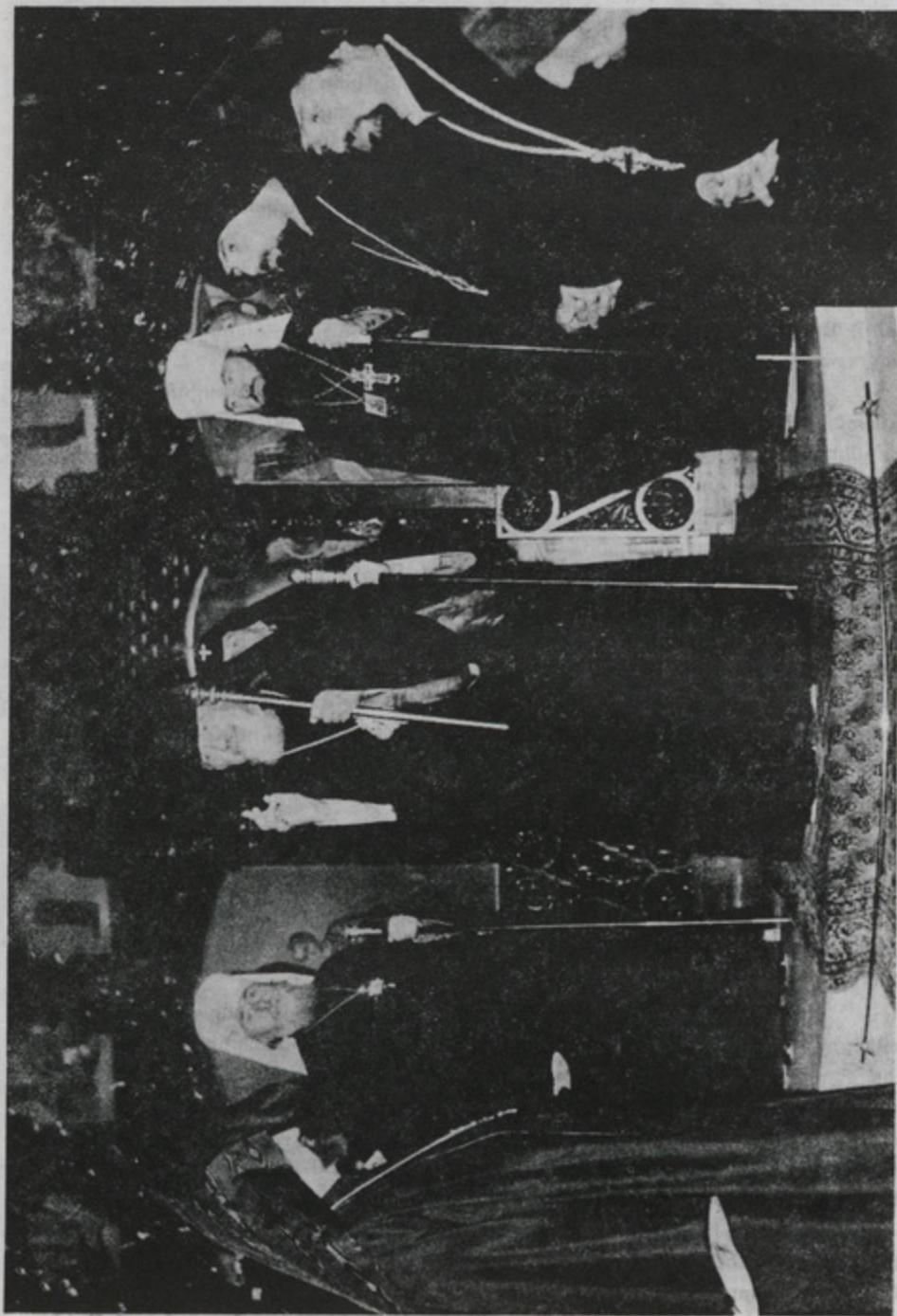
Նոյն ապրումը յաջորդ օր եւս լեցուց հոգիները մեր Եկեղեցականներուն, երբ Ջակորսքի Ս. Համբարձման մեծ տաճարին մէջ Ն. Ս. Տ. Բիմեն եւ Աղեքսանդրիոյ Յունաց Տ. Նիկողայոս Ջ. Պատրիարքները միասնաբար պատարագեցին: Պատարագի աւարտին Նորին Սրբութիւնը ժողովուրդին ուղղած իր խօսքին մէջ ողջոյնի ջերմ արտայայտութիւններով եւ քրիստոնէական սիրոյ գեղեցիկ բառերով ջատագովեց Հայոց Եկեղեցին եւ անոր Հովուապետը, յայտնելով իր եւ իր Եկեղեցիին համակրութիւնը Հայաստանեայց Եկեղեցիին նկատմամբ: Փոխադարձաբար, Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսը շնորհակալութեան եւ ջերմ ըզգացումներու իր գեղեցիկ արտայայտութեամբ պատասխանեց Ն. Ս. Բիմեն Պատրիարքին:

Ապա Ռուս եւ Հայ Եկեղեցիներու հոգեւորականներու դասը մեծահանդէս թափօրով կտրեց Եկեղեցիէն ներս եւ դուրս հաւաքուած տասնեակ հազարներ հաշուող ջերմեռանդ եւ ուխտաւոր հաւատացեալներու բազմութիւնը, եւ վանքի մեծ հրապարակին վրայ կատարեց Ս. Սերգէյի նուիրուած յատուկ արարողութիւն մը: Յուզիչ ըլլալու չափ ուշագրաւ էր տեսնել հաւատացեալներու խումբը բազմութեան յարգալիր եւ կանոնաւոր մասնակցութիւնը արարողութիւններուն եւ կրօնական երգեցողութեան, մաքուր եւ ամուր հաւատքի մը խորքերէն բարձրացած:

Եկեղեցական հանդիսութիւններէն ետք, Ջակորսքի վեհարանի սրահին մէջ Ն. Ս. Տ. Բիմեն Պատրիարքը հանդիսաւոր ընդունելութեամբ մը պատուեց Հայ Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը: Նորին Սրբութեան ջերմ ուղերձին պատասխանեց Ն. Ամենապատուութիւն Սրբազան Պատրիարքը:

Յուլիսի 19-ին, Ամեն. Պատրիարք Սրբազանը եւ Գերշ. Տ. Շահէ Արքեպիսկոպոս պաշտօնապէս այցելեցին ՍՍՀՄ Միջհատրների սովետին կից կրօնա-

Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայր Կ'օրինէ Թուս հասարակները Մոսկուայի

Ս. Յարութեան տաճարին մէջ պաշտօնաւ հսկումի բնութեան :

կան պաշտամունքներու խորհուրդի նախագահ Տիար Ա. Կուրոյետովին, յայտնելու համար իրենց շնորհակալութիւնը՝ այն բոլոր դիւրութիւններուն եւ հիւրասիրութիւններուն համար, որոնք Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատուիրակութեան ընծայուեցան, պաշտօնական այս այցելութեան առիթով։

Յետ միջօրէին, Վեհափառ Հայրապետը, Պատրիարք Սիրազանը եւ իրենց շքախումբերը այցելեցին Մոսկուայի մէջ Հայաստանի կառավարութեան ներկայացուցիչ Տիար Սուրէն Մելքումեանին։

Յաջորդ օր, Հայ հոգեւորականները, առաջնորդութեամբ Ռուս հիւրընկալ մետրոպոլիտներուն, այցելեցին Մոսկուայի Թրեթիաքովի պատկերասրահը եւ Ռուսլովի անուան հիմ սրբանկարներու ցուցասրահը, որ նոյն ատեն վաճառ է ուր հոգակատոր նկարիչը ապրած է իբրեւ վաճական եւ իր վրձինին հրաշքով ստեղծագործած որպէս Ռուս ժողովուրդի հաւատքին հարազատ արտայայտիչը։

Երեկոյեան, Հայ Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը ներկայ եղաւ Մոսկուայի Ս. Յարութեան տաճարին մէջ Կազանի Ս. Աստուածածնի տօնի հսկումի արարողութեան։ Մետրոպոլիտ Եովնեմային, որ կը նախագահէր օրուան հանդիսութիւններուն, հրաւիրեց Նորին Ամենապատուութիւնը իր օրհնութիւնը տալու ժողովուրդին։

Կիրակի առտու, Պատրիարքարանի մայր տաճարին մէջ Հայոց Հայրապետը, Երուսաղէմի Ս. Պատրիարքը եւ Հայ Եկեղեցիի ներկայացուցիչները ներկայ գտնուեցան Ն. Ս. Տ. Բիմեն Պատրիարքի մատուցած պատարագի հոգեզմայլ արարողութեան, եւ անգամ մը եւս ըմբոշեցին Ռուս Եկեղեցական արարողութեան ճոխութիւնը, այլազանութիւնը եւ ժողովուրդի բարեպաշտ մասնակցութիւնը անոր։ Այս առթիւ Համայն Ռուսիոյ Պատրիարքը գրաւոր ուղերձով մը իր ուրախութիւնը յայտնեց որ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութեամբ Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատկառելի պատուիրակութիւն մը առաջին անգամ ըլլալով՝ պաշտօնական այցելութեամբ Մոսկուա կու գար եւ կը մասնակցէր իրենց ազգային սուրբին՝ Ս. Սեբգէյի տօնակատարութեան։ Ի պատասխան անկեղծ այս արտայայտութեան, Ամենայն Հայոց Տ. Տ. Կազէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսը խօսեցաւ Հայ Եկեղեցիի մարտիրոսութեան, Հայ ժողովուրդի տառապանքին եւ Հայ հաւատքի անխորտակելի ուժի մասին, եւ եզրակացուց՝ շեշտելով թէ առաջին անգամ ըլլալով պատմութեան մէջ, 55 տարիներէ ի վեր իր հայրենի հողին վրայ ապրող Հայ ժողովուրդը ձերբազատուած է այլեւս դարեր շարունակ իրեն սպառնացող թրջաքննումի վտանգներէն, եւ այս՝ շնորհիւ Ռուս ժողովուրդի իրեն ընծայած անսակարկ հովանաւորութեան եւ պաշտպանութեան։

Կիրակի կէսօրէ ետք, Համայն Ռուսիոյ Պատրիարքը ճաշկերոյթով մը պատուեց Ամենայն Հայոց Հայրապետը եւ Հայ բարձրաստիճան հոգեւորականները։ Ողջերթի այս ընդունելութեան Ռուս հոգեւորականներու կողքին ներկայ եղան նաև ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին կից կրօնական պաշտամունքներու խորհուրդի նախագահ Տիար Ա. Կուրոյետովը եւ իր տեղակալը՝ Տիար Պ. Վ. Մակարձեւը։

Յաջորդ օր, Երկուշաբթի, 22 Յուլիս, Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Վեհափառ Հայրապետին, հրաժեշտ առաւ Համայն Ռուսիոյ Պատրիարք Ն. Ս. Բիմենէն՝ որ Ռուս բարձրաստիճան հոգեւորականներու ընկերակցութեամբ եկած էր մինչեւ Մոսկուայի Վնուքովոյի օդակայանը։ Ներկայ էր նաև ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետին կից կրօնական պաշտամունքներու խորհուրդի նախագահի տեղակալ Տիար Պ. Վ. Մակարձեւը։

Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը Քիւն ժամանեց նոյն օրը, եւ օղակայանին մէջ ընդունուեցաւ Ուքրանիոյ Էկզարք՝ Գերշ. Տ. Ֆիլարետ Մետրոպոլիտի եւ բարձրաստիճան Ռուս հոգեւորականներու կողմէ: Ներկայ էր նաեւ Ուքրանիական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին կից կրօնական գործերու նախագահի տեղակալ Տիար Պիլիպենին:

Երեքշաբթի, 23 Յուլիսին, այցելութիւններ տրուեցան Քիւնի հռչակաւոր Ս. Սոֆիա տաճարին եւ Պեշքերեան ու Պոկրովսկի մենաստան-կուսանոցներուն: Նոյն օրը Ն. Ս. Օծութիւն Վեհափառ Հայրապետը եւ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հայ հոգեւորականներուն, ծաղկեպսակ զետեղեցին Սովետական Անյայտ Զինուորի յուշարձանին վրայ:

Հայաստանեայց Եկեղեցիի պատուիրակութիւնը յաջորդ օր, Չորեքշաբթի, Ս. Օլկայի տօնին առթիւ ներկայ եղաւ Ս. Վլատիմիր տաճարին մէջ մատուցուած Ս. Պատարագին, եւ Վեհափառ Հայրապետն ու Գերշ. Տ. Ֆիլարետ Մետրոպոլիտը ողջոյնի ջերմ խօսքեր փոխանակեցին: Իսկ կէսօրէ ետք, Հայ պատուիրակութեան ի պատիւ տրուած ողջերթի ճաշկերոյթին խօսք առին Գերշ. Տ. Ֆիլարետ Մետրոպոլիտը, Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը, ինչպէս նաեւ Ուքրանիական ՍՍՀ Մինիստրների սովետին կից կրօնական գործերու խորհուրդի նախագահի տեղակալ Տիար Պիլիպենին:

25 Յուլիս, Հինգշաբթի օր, Վեհափառ Հայրապետը, Պատրիարք Սրբազանը եւ Հայ պատուիրակութեան անդամները հրաժեշտ առին իրենց ազնիւ հիւրընկալներէն եւ վերադարձան Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին:

Նորին Ամենապատուութիւնը եւ իր շքախումբը վեց օր անցուցին Հայաստանի մէջ, ուր հիւրը եղան Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսին: Այս առթիւ, Նորին Ամենապատուութիւնը, Արարատեան Թեմի Կաթողիկոսական Փոխանորդ Գերշ. Տ. Կոմիտաս Ս. Արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեամբ, այցելեց Երեւանի Ս. Սարգիս եկեղեցին, որ ամբողջութեամբ վերակառուցուած շրջեղ տաճար մը եղած է: Պատրիարք Սրբազանը եւ իր հետեւորդները մեծ գոհունակութեամբ դիտեցին քարի աշխատանքը, քանդակները, զմբէթը եւ կառոյցին յաջող սլացքը, իրագործուած՝ ճարտարապետ Գալիկեանի ղեկավարութեամբ:

Շաբաթ երեկոյեան, Պատրիարք Սրբազանի և իր հետեւորդներուն ի պատիւ Ս. Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ կազմակերպուած էր հոգեւոր երաժշտութեան ունկնդրութիւն մը: Տաճարի երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Դարապետ Խորէն Մէլիսնէճեանի, մեծ վարպետութեամբ կատարեց երոպական, ռուսական եւ հայկական հոգեւոր երգերու ծրագիր մը: Մեներգողն էր հռչակաւոր երգչուհի Լուսինէ Զաքարեան, որ իր հոգեշունչ ձայնով անգամ մը եւս լեցուց Մայր Տաճարի կամարները:

Յուլիս 30-ին, Կիրակի, Պատրիարք Սրբազանը եւ իրեն ընկերացող հոգեւորականները ներկայ գտնուեցան Ս. Պատարագի արարողութեան Էջմիածնի Մայր Տաճարին մէջ: Պատարագի ընթացքին Վեհափառ Կաթողիկոսը բարեպաշտ ժողովուրդին խօսեցաւ Հայ Եկեղեցիի բարձրաստիճան հոգեւորականութեան Ռուս Օրթոտոքս Եկեղեցիին տուած այցին մասին, շեշտելով մանաւանդ բարեկամութեան, իրերհասկացողութեան, փոխադարձ յարգանքի եւ քրիստոնէական սիրոյ կապը՝ որով կը յատկանշուին այժմ Ռուս եւ Հայ Եկեղեցիներու յարաբերութիւնները: Ապա Մայր Տաճարի բեմէն Վեհափառ Հայրապետը ողջունեց ներկայութիւնը Երուսաղէմի Սրբազան Պատրիարքին, եւ այդ առթիւ շեշտեց Ս. Յակոբեանց, Աթո-

ոին բարերար դերը մեր եկեղեցիի կեանքէն ներս, եւ անոր վայելած միջազգային բացառիկ դիրքը Երուսաղէմի Սուրբ Քաղաքին մէջ: Մասնաւորելով իր խօսքը Նորին Ամենապատուութեան մասին, դրուատական խօսքերով զնահատեց Պատրիարքարանիս մէջ կատարուած իրագործումները վերջին տասնամեակին, կըրթական, շինարարական, հրատարակչական աննախընթաց թափը՝ որով շէնցաւ ու ծաղկեցաւ Ս. Յակոբեանց հնադարեան վանքը:

Պատարագէն ետք ճաշկերութիւն մը Ն. Վեհափառութիւնը հրաժեշտ տըլաւ Պատրիարք Սրբազանին եւ հիւր եկեղեցականներուն:

Երեքշաբթի առաւօտ, Պատրիարք Սրբազանը Երեւանէն ուղղուեցաւ Պէրութ, ուրկէ Ամմանի ճամբով հասաւ Ս. Աթոռ՝ վեց շաբաթներու բացակայութեւն մը ետք:

